

Om omvendt ledstilling i negerede betingelsesledsætninger i argumenterende tv-debatinteraktion

Laura Bang Lindegaard & Line Sandst
Aalborg Universitet

1. Indledning

I denne artikel undersøger vi en bestemt 'omvendt' placering af negationen *ikke* i betingelsesledsætninger i polemisk, argumenterende interaktion i DR's *Debatten*. Vi forstår betingelsessætninger som todelte sætningskonstruktioner hvor en forsætning (en *hvis*-ledsætning¹) opstiller en tilstrækkelig betingelse for at den tilhørende følgesætning (*hvis*-ledsætningens oversætning) gælder. I en tidligere undersøgelse (Lindegaard og Sandst, indsendt) undersøgte vi værdiladede betingelsessætninger i TV-debatinteraktion, og i den forbindelse blev vi opmærksomme på at når forsætningen indeholder negationen *ikke*, er den ofte placeret efter konjunktionen *hvis* i stedet for at være placeret efter subjektet som det er normen i skriftsprog. Med udgangspunkt i empirisk data fra fire udsendelser af DR's *Debatten* diskuterer vi en teoretisk ramme der kan forklare denne 'omvendte' placering af nægtelsen. Vi foreslår at den 'omvendte' ledstilling, hvor *ikke* placeres lige efter konjunktionen *hvis*, udtrykker forsætningens og følgesætningens særlige relation til hinanden. Vi indleder artiklen med en kort redegørelse for ledstilling i dansk og så følger en teoretisk diskussion dels af nægtelsen som informationsstrukturel fokuspartikel, dels af dagligsprogets betingelsessætninger. Derefter præsenterer vi data og metode som optakt til vores eksemplificerende analyse af anvendelsen af omvendt ledrækkefølge i negerede forsætninger i betingelsessætninger i DR's *Debatten*.

¹ På dansk indledes betingelsessætninger hyppigst af betingelseskonjunktionen *hvis* (Mikkelsen, 1975; Dahlerup m.fl. 1926:904; Jensen 1999, 2005 og 2008).

2. Undersøgelsens baggrund

2.1 Ledstilling i dansk

Med udgangspunkt i dansk grammatiks feltskematradition (Diderichsen 1946; Hansen og Heltoft 2011) kan man karakterisere ledsætningsledstillingen med nægtelsen placeret lige efter konjunktionalfeltet som 'omvendt' i nudansk. Som Hansen og Heltoft gør opmærksom på (2011:27), er Diderichsens sondring mellem topologi og syntaks velegnet til at beskrive forholdet mellem felter/pladser og syntaktiske kategorier. Sondringen er udgangspunkt for sætningsskemaerne som for helsætninger består af felterne forbinderfelt, fundamentfelt, neksusfelt og indholdsfelt, og som for ledsætninger består af felterne forbinderfelt, neksusfelt og indholdsfelt (Diderichsen 1946:186).² Neksusfeltet indeholder tre pladser, nemlig verbal, subjekt og neksusadverbial, og ifølge skemaerne er den sædvanlige distribution af disse pladser i helsætninger finit verbal, subjekt, neksusadverbial (vsa) og i ledsætninger subjekt, neksusadverbial, finit verbal (sav).³ Diderichsen (1946:181) regner nægtelsen *ikke* som én af neksusadverbialerne, og denne tradition følger fx Jakobsen og Skyum-Nielsen (2007:133) når de nævner *ikke* som et "sikkert centraladverbial", og Christensen og Christensen (2019:231) når de indordner negationen *ikke* under deres "sætningsadverbialer". På baggrund af morfologi og topologisk analyse bestemmer Hansen og Heltoft (2011:1041) derimod nægtelsen *ikke* som en fokuspartikel, ikke som et sætningsadverbial. Vi vender tilbage til nægtelsens topologiske funktion senere, her er det blot relevant at nævne at Hansen og Heltoft (2011:314) angiver at rækkefølgen i ledsætninger skal være subjekt/sætningsadverbial/nægtelse/verbal, og dermed ændrer Hansen og Heltofts klassifikation ikke noget hvad angår den relative distribution af subjekt, nægtelse og finit verbal i ledsætninger. Derfor

² Diderichsen bruger betegnelserne bi- og hovedsætning, men vi følger den nyere tradition i dansk grammatik og bruger betegnelserne hel- og ledsætning når vi taler om det ledstillingsforhold at en *helsætning* er "en helhed der kan indeholde andre sætninger, nemlig ledsætninger" (Hansen og Heltoft 2011:321).

³ I helsætninger er subjektet ofte placeret i fundamentfeltet. Hansen og Heltoft (2011:311) anfører at dette er tilfældet "hvis der ikke er særlig grund til andet", så den anførte distribution skal her forstås som den almindelige ved helhedsspørgsmål hvor fundamentfeltet er tomt, og ved fremsættende sætninger hvor der er placeret et *andet* led end subjektet i fundamentfeltet (fx et adverbial – som fx er udgjort af en betingelsesledsætning.)

fastholder vi i det følgende forkortelserne *sav* og *asv* for henholdsvis den konventionelle og den ukonventionelle ledsætningsledstilling.

Den konventionelle ledsætningsledstilling *sav* reflekterer en norm der er solid nok til at skolegrammatikker anfører at man kan kende forskel på helsætninger og ledsætninger ved at undersøge nægtelsens placering i forhold til det finitte verbal (fx Christensen og Christensen 2019; Jacobsen og Skyum-Nielsen 2007) fordi kompetente sprogbrugere uden problemer kan *høre* om nægtelsen skal sættes ind før eller efter det finitte verbal, og om sætningen således skal karakteriseres som en hel- eller ledsætning. Som Hansen og Heltoft (2011:314f) antyder, har denne ”adverbialprøve” (Christensen og Christensen 2019:233; Jacobsen og Skyum-Nielsen 2007:133) dog sin begrænsning fordi der er en række underordningskonjunktioner der ikke kræver ledsætningsledstilling. Hansen og Heltoft (2011:314f) skelner mellem styrende og ikke-styrende konjunktioner, og den særlige ledsætningsledstilling *sav* er kun et krav for ledsætninger indledt med et styrende konjunktion. Blandt de styrende konjunktioner nævner de blandt andet *hvis* hvilket reflekterer at det altså ikke er muligt at have helsætningsledstilling i ledsætninger indledt med *hvis* uden at det bliver opfattet som grammatisk ukorrekt.

Man må således forvente at vores data ikke vil indeholde *hvis*-ledsætninger med rækkefølgen *vså*. Ledsætningerne i vores data er da også forenelige med denne forventning. Den alternative ledstilling i vores data består nemlig i at nægtelsen er rykket *yderligere* mod venstre og dermed er placeret ikke blot før verbalet, men også før subjektet. Som vi skal se, behandler deltagerne i *Debatten* i overvejende grad strukturen som grammatisk korrekt, og ud af 29 tilfælde af negerede *hvis*-ledsætninger med denne ’omvendte’ *asv*-struktur har vi kun observeret ét eksempel hvor en deltager laver en selvrettelse og ændrer strukturen til *sav* (“Hvis ikke hvis man ikke har detaljerede planer...”, *Klima - snak eller handling?*) Vores undersøgelse tager derfor udgangspunkt i at *asv*-strukturen i negerede forsætninger i betingelsesledsætninger ikke blot kan betragtes som en uinteressant fejl, men at den snarere bør undersøges for hvad den (kan) bruges til. Dermed kan vores undersøgelse ses som et bidrag til den allerede eksisterende forskning i neksusadverbialets placering i ledsætninger. Diderichsen (1946:189), Hansen (1967 bind 3:388),

Hansen og Heltoft (2011:1744f) og Wiwel (1901:302) nævner alle muligheden for fremrykket adverbial i ledsætninger, og Jensen (1994 og 1995) laver en mere dybdegående, introspektiv undersøgelse af muligheden. I modsætning hertil præsenterer nærværende artikel fortrinsvis en teoretisk ramme der kan give et bud på den faktiske forekomst af den 'omvendte' ledrækkefølge, og en eksemplificerende analyse af hvordan konstruktionen bliver anvendt i fortløbende, autentisk interaktion. I næste afsnit ser vi nærmere på nægtelsen *ikke* som informationsstrukturel fokuspartikel.

2.2. Nægtelsen *ikke* som informationsstrukturel fokuspartikel

Informationsstruktur vedrører hvordan forskellige typer information er organiseret i sætningen. Afsenderen organiserer leddenes rækkefølge så det blandt andet reflekterer hvad der allerede er bekendt, og hvad der skal særligt fokus på. *Topic* udgør den kendte information mens *kommentaren* er det nye sætningen handler om, og den del af kommentaren der er *særligt* relevant for den kommunikative meddelelse, altså den del som modtageren skal forstå som særligt vigtig, kaldes *fokus* (Engberg-Pedersen et al. 2019:238). Hansen og Heltoft (2011) definerer fokus således: ”det led (eller den del af et led) som afsenderen udpeger som særlig relevant, som meddelelsens centrum, og som han altså også udpeger som det led modtageren bør benægte hvis han er uenig.” (Hansen og Heltoft 2011:75). I forlængelse heraf anfører de at man i fortløbende tekst kan lokalisere fokus ved at se på den efterfølgende tekst – fordi man retrospektivt kan afgøre hvad der var vigtigst i den forudgående tekst (Hansen og Heltoft 2011:76).

Fokus kan markeres gennem fokusmarkører, bl.a. nægtelsen *ikke*. Som nævnt beror Hansen og Heltofts (2011) klassifikation af nægtelsen som fokuspartikel blandt andet på at den har en anden informationsstrukturel funktion end sætningsadverbierne. Hvor sætningsadverbierne har en kommentarfunktion, har fokuspartiklerne til opgave at fokusere et led (Hansen og Heltoft 2011:1073), og for nægtelsens vedkommende betyder det at den som assertiv nægtelse ikke blot angiver ”at et udsagn ikke er sandt, eller at en handling ikke skal udføres” (Hansen og Heltoft 2011:1073), men at den også udfører vigtigt informationsstrukturelt arbejde fordi den udpeger fokus. Hansen og Heltoft giver eksemplet *der er ikke flere penge end*

200 kr. og skriver ”Her er fokusleddet *flere end*, og det benægtes at pengesummen overskrider 200 kr. Derimod benægtes det ikke ’at der er penge’, og ’at denne sum udgør 200 kr.’ Efter relevanskravet har modtageren ret til at vente at der er 200 kr.” (Hansen og Heltoft 2011:1074).

Denne pointe er særlig relevant da vi som nævnt har den hypotese at det hverken er en fejl eller et tilfælde når sprogbrugere flytter nægtelsen *ikke* frem så den står lige efter konjunktionen i betingelsessætningens forsætning. Når nægtelsen bliver rykket frem i ledsætningen, bliver det nemlig muligt for nægtelsen at fokusere hele sætningen, altså hele det adverbial som forsætningen udgør for følgesætningen. Denne iagttagelse ligger i nogen grad på linje med Jørgensen (1996) og Heltoft (1992) som anfører at den fremrykkede nægtelse medfører at fokusdomænet udvides sådan at det bliver muligt (men ikke nødvendigt) at inkludere subjektet i fokusdomænet.⁴ I næste afsnit ser vi nærmere på vores hypotese om at den fremrykkede nægtelse ikke blot åbner fokusdomænet så subjektet kan komme med i domænet, men at den rammer hele propositionen, og at den derved *understøtter* den særlige afhængighedsrelation mellem forsætning og følgesætning i betingelsessætninger.⁵

2.3. Dagligsprogets betingelsessætninger

I vores korpus bestående af fire *Debatten*-episoder er betingelsessætninger relativt højfrekvente. Pr. 1000 ord indeholder vores korpus 5,06 *hvis*-konstruktioner. Til sammenligning finder Jensen 2,23 *hvis*-konstruktioner pr. 1000 ord i genren ’sociolingvistiske

⁴ Som Hansen og Heltoft anfører, skal fokus almindeligvis findes i indholdsfeltet, og, som en delvis følge heraf, rammer det almindeligvis ikke subjektet (Hansen og Heltoft 2011:78 og 1744)

⁵ I sætninger som *Hvis ikke Peter indsender en artikel, har vi kun tre artikler; og vi skal bruge mindst fire for at kunne fylde et nummer*, ligner det i nogen grad at det udelukkende er subjektet *Peter* der er i fokus og som sådan det eneste der nægtes (mens det ikke benægtes at der indsendes artikler). Fra et formallogisk perspektiv kan man dog sige at fokus netop rammer hele propositionen i dette eksempel. Hvis fokus kun rammer subjektet, implicerer det en forståelse hvor de øvrige omtalte artikler også er ’indsendte’, men den forståelse er der ikke logisk belæg for i sætningen (de øvrige artikler kunne være til stede som resultat af andre typer handlinger end ’indsending’). Derudover er det naturligvis klart at nægtelsen stadig kan udføre mere ’lokalt’ fokuseringsarbejde – som den ville gøre det i dette eksempel hvis *Peter* var betonet i talen/fremhævet i skriften.

interviews' og 4,19 *hvis*-konstruktioner i genren 'medarbejdesamtaler' (Jensen 2008:176). Vi antager at dette reflekterer det forhold at betingelsessætningen er den dagligsproglige konstruktion der par excellence bliver brugt til at udtrykke hvordan det ene eller andet argument hænger sammen, og at konstruktionen som sådan kan siges at have rødder i formallogikken.

I formallogikken implicerer udsagnet *Hvis p, så q* dels at *q* følger med nødvendighed hvis *p* er tilfældet, dels at *q* er en tilstrækkelig betingelse for at *p* kan være tilfældet (Forbes 1994:20f). I dagligsproget forholder det sig anderledes. Det implicerer ikke nogen tvingende logisk følgerigtighed når værten i en tv-debat siger *Hvis ikke det skal få konsekvenser vi ikke kan overskue, så skal vi handle af hensyn til dem der lever her om hundrede år*. Derfor har formallogikere foreslået at man skelner mellem dagligsprogsimplikationer og formallogiske, materielle implikationer, og at man kun tilskriver sandhedsfunktionalitet som et konstituerende træk til de sidstnævnte (fx Bennett 2003 og Edgington 1995). Fra et formallogisk perspektiv efterlader dette forslag det vanskelige spørgsmål om hvad man så stiller op med dagligsprogets implikationer – fordi det bliver særdeles komplekst at redegøre for implikationernes semantik (Evans 2005:112). Som Evans (2005:98) gør opmærksom på er problemet imidlertid mindre fra et pragmatisk perspektiv hvor man anskuer implikationer som illokutionære handlinger der skal udløse en perlokutionær effekt hos modtageren (Austin 1975). Evans foreslår at "The use of 'if' in any communicative context invites the listeners to engage in hypothetical thinking based upon the supposition of the antecedent statement" (Evans 2005:109), og han nævner at én væsentlig underkategori er implikationer der kan forstås som illokutionære handlinger der skal over- eller modbevise (Evans 2005:108).

I vores data ser vi netop eksempler på denne anvendelse hvor debatdeltagerne bruger betingelsessætninger når de argumenterer for at det ene eller andet synspunkt er mere eller mindre gyldigt. Selvom vi således bryder med en *formallogisk* forestilling om at dagligsprogets betingelsessætninger udtrykker *materiel* implikation, beror vores undersøgelse stadig på antagelsen om at *hvis-så*-strukturen uomgængeligt vækker en forestilling om en *form* for følgerelation mellem forsætningen og følgesætningen. Vi antager at der er et stærkt afhængighedsforhold fra forsætning til følgesætning hvor "the

supposition of the antecedent [forsætningen]” er den (hypotetiske) ramme der er en *betingelse* for følgesætningen.⁶ Evans (2005) går så vidt som til at anføre at konjunktionen *hvis* indikerer den særlige form for hypotetisk tænkning som betingelsesledsætninger repræsenterer, og at den dermed udpeger noget helt essentielt ved det menneskelige intellekt: “the suppositional nature of “if” for which I am arguing here, is a key part of what makes human intelligence distinctive.” (Evans 2005:111)

I sin omfattende undersøgelse af betingelsesledsætninger i dansk redegør Jensen (1999, 2005 og 2008) for den stærke relation mellem forsætning og følgesætning med udgangspunkt i Fauconniers teori om mentale rum (Fauconnier 1994 og 1997). Jensen (2008) beskriver således hvordan betingelsesledsætningen kan forstås som en ‘rumsdeltager’ der opstiller et hypotetisk ‘mentalt rum’ hvori følgesætningen gælder (Jensen 2008:47). I vores data udtaler én af tv-debatdeltagerne *det er jo umuligt at nå CO2 neutrale samfund hvis ikke man går den vej*, og ifølge Jensen kan man sige at deltageren dermed opstiller forekomsten af det mentale rum *det er ikke tilfældet at man går den vej* som tilstrækkeligt for at følgesætningen *det er jo umuligt at nå CO2 neutrale samfund* gælder. Dermed angår den fremrykkede nægtelse altså forståelsen af det mentale rum som forsætningen hypotetiserer. Det vil sige at nægtelsen bliver rykket frem for at fokusere hele propositionen – for at *tydeliggøre* at nægtelsens primære opgave er at signalere at det mentale rum er karakteriseret ved *ikke* at være tilfældet.⁷

⁶ Hansen og Heltoft (2011: 1553) anerkender også denne stærke relation, ikke mindst når de bemærker at man i dagligsproget ikke skelner skarpt mellem implikation og biimplikation hvorved afhængighedsforholdet naturligvis bliver endnu stærkere.

⁷ Chafe (1984) og Ford (1993) har nogle observationer vedrørende initiale betingelsesledsætninger i engelsk samtaleprog der peger i samme retning. Chafe (1984) bemærker således at initiale *hvis*-ledsætninger fungerer som en form for vejviser for den efterfølgende oversætning: “the adverbial clauses in such sentences serves as a kind of “guidepost” to information flow, signalling a path or orientation in terms of which the following information is to be understood.” (Chafe 1984:444). Ford (1993) påpeger noget lignende når hun anfører at initiale betingelsesledsætninger fungerer som det (hypotetiske) udgangspunkt der skal tjene som fælles baggrund i argumenterende/rationel interaktion: “These cases involve the use of initial if-clauses to present a basis for reasoning” (Ford 1993:50). Chafe og Ford fremhæver således hvordan de initiale betingelsesledsætninger spiller en prominent kataforisk rolle fordi de sætter betingelsen for følgesætningen.

3. Data og metode

Vores korpus består af transskriptioner af fire udsendelser om klimaforandringer fra DR's debatprogram *Debatten* fra de seneste to år. *Debatten* er en politisk tv-debat med det erklærede formål at "samle Danmark om det der splitter". For hver episode af *Debatten* bliver udsendelsens deltagerne valgt ud fra en formodning om at de udgør forskellige repræsentative synspunkter i forhold til et emne der 'splitter Danmark'. Som sådan anser vi *Debatten* for en aktivitet hvor det er værtsens rolle at bringe uenigheder frem, og hvor det er de enkelte deltageres primære opgave at repræsentere deres respektive synspunkter gennem gode argumenter. Vores valg af netop disse data skyldes at vi blev opmærksomme på den udbredte brug af 'omvendt' ledstilling i betingelsesledsætninger i vores arbejde med en anden artikel som angår værdiladede betingelsessætninger i netop tv-debatinteraktion (Lindegaard og Sandst, indsendt).

Alle udsendelser er transskriberet ord til ord, og der er ikke lavet nogen former for tilpasninger eller rettelser i transskriptionen – fx er 'omvendt' ledstilling, gentagelser og omformuleringer ikke blevet ændret så det stemmer overens med en skriftsproglig norm. Vi tager udgangspunkt i etnometodologisk konversationsanalyse (CA) og antager dermed at samtalture ikke opstår i isolation, men at de er organiserede i retro- og prospektive tursekvenser hvor samtaleparterne fortløbende projicerer og forhandler hvilke handlinger de udfører med deres tale (fx Sacks 1992; Schegloff 2007), og om der er elementer i denne tale der skal repareres (Schegloff et al. 1977). Det betyder at vores vurdering af hvorvidt den 'omvendte' *asv*-struktur i betingelsesledsætninger kan betragtes som fejl beror på en analyse af hvorvidt *samtaleparterne* orienterer sig mod strukturen som 'problematiske' fx gennem afbrydelser eller omformuleringer af strukturen. Som det fremgår af næste del, har vi med dette udgangspunkt optalt forekomster af negerede betingelsesledsætninger med 'omvendt' og konventionel ledstilling, og desuden har vi vurderet hvorvidt debatdeltagerne orienterer sig mod de 'omvendte' forekomster som 'problematiske'. På baggrund af optællingen har vi analyseret to negerede forsætninger mere dybdegående, og vi mener at *ikke* i disse eksempler med fordel kan anskues som en fokusartikel der

fokuserer hele propositionen og dermed markerer at det (hypotetiske) rum forsætningen foreslår, ikke er tilfældet.

4. Forekomster

Som det fremgår af tabel 1, er der 29 betingelsesledsætninger i vores korpus hvor forsætningen indeholder negationen *ikke* med *asv*-struktur, og af disse er der kun ét eksempel på en selvreparatur (hvor taleren selv retter strukturen fra *asv* til *sav*). Der er ingen eksempler på andeninitieret reparatur (hvor en anden end taleren selv orienterer sig mod *asv*-strukturen som problematisk). Til sammenligning er der 27 negerede forsætninger med *sav*-struktur. Der er således en ganske lille overvægt af konstruktioner med 'omvendt' ordstilling.

Fordeling af <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> i data		
<i>Farvel til Flyveturen</i>		
	<i>Hvis</i> -ledsætninger i alt	77
	Initiale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> placeret før subjektet (<i>asv</i> -struktur)	3
	Finale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> placeret før subjektet (<i>asv</i> -struktur)	2
	Initiale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> i <i>sav</i> -struktur i alt	1
	Finale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> i <i>sav</i> -struktur i alt	0
<i>Hvem løser klimakrisen?</i>		
	<i>Hvis</i> -ledsætninger i alt	63
	Initiale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> placeret før subjektet (<i>asv</i> -struktur)	3
	Finale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> placeret før subjektet (<i>asv</i> -struktur)	1
	Initiale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> i <i>sav</i> -struktur i alt	1
	Finale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> i <i>sav</i> -struktur i alt	2

<i>Klima – snak eller handling?</i>		
	<i>Hvis</i> -ledsætninger i alt	75
	Initiale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> placeret før subjektet (asv-struktur)	8
	Finale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> placeret før subjektet (asv-struktur)	0
	Initiale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> i sav-struktur i alt	8 (inkl. selvrettelse)*
	Finale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> i sav-struktur i alt	0
<i>Grøn, grønnere, grønnest</i>		
	<i>Hvis</i> -ledsætninger i alt	152
	Initiale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> placeret før subjektet (asv-struktur)	7
	Finale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> placeret før subjektet (asv-struktur)	5
	Initiale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> i sav-struktur i alt	11
	Finale <i>hvis</i> -ledsætninger med <i>ikke</i> i sav-struktur i alt	4

Tabel 1: Fordelingen af hvis-ledsætninger i data. * Selvrettelse: ”Hvis ikke hvis man ikke har detaljerede planer...”

Tabel 2 viser en oversigt over samtlige negerede betingelsesledsætninger:

Finale og initiale <i>hvis</i>-ledsætninger med asv-struktur (<i>hvis</i> + <i>ikke</i> + subjekt)	
Farvel til flyveturen	5 forekomster Hvis ikke jeg havde Hvis ikke man havde gjort det Hvis ikke vi havde et statsligt selskab Hvis ikke vi havde brug for import og eksport Hvis ikke vi er villige til

Hvem løser klima-krisen?	4 forekomster Hvis ikke vi når det Hvis ikke at vi holder det Hvis ikke man går den vej Hvis ikke vi gør noget
Klima – snak eller handling?	8 forekomster Hvis ikke man har nået mere Hvis ikke man når det mål Hvis ikke man inden for det næste hvad år Hvis ikke i gør som der bliver sagt Hvis ikke du træner dagligt Hvis ikke vi producerer grisene i danmark Hvis ikke vi gør noget ved den udfordring Hvis ikke vi gør noget meget snart
Grøn, grønnere, grønnest	12 forekomster Hvis ikke vi har økonomisk vækst Hvis ikke vi skal bygge det selv Hvis ikke vi løser klimakrisen Hvis ikke vi skal opleve ekstreme temperaturstigninger Hvis ikke det skal få konsekvenser vi ikke kan overskue Hvis ikke det er danmark så vermund Hvis ikke det er os der skal føre an og vise vej Hvis ikke det koster vækst og arbejdspladser Hvis ikke man forholder sig rationelt Hvis ikke den er i orden Hvis ikke ja tak pernille vermund * Hvis ikke at... **

Tabel 2: Betingelsesledsætninger med ikke i asv-struktur. Bemærk at eksemplerne er taget ud af den interaktionelle kontekst. *”Hvis ikke ja tak pernille vermund” er en afbrydelse. Der indledes ikke reparatur af omvendt ledstilling, men efter en indskudt sætning fortsætter taleren med et format uden nægtelse. ** Også her er det tale om en afbrydelse og genoptagelse af taletur med ændret format.

Nedenfor følger en analyse af to eksempler fra data med fremrykket nægtelse i betingelsessætningens forsætning.

Eksempel 1

Kjer: Clement Kjersgaard, vært

Ros: Christian Rosenbaek, pilot

1. Kjer: har du i de sidste måneder her
2. christian. har du
3. overvejet å sagt nu- nu ska jeg faktisk
4. gøre noget
5. andet >jævnfør hvad nynne sagde før<
6. jeg- jeg ska faktisk
7. finde noget andet å lave de syersker (.)
8. du ved der
9. mistede jobbet i herning for hundrede år
10. siden de (.)
11. .hhh b og v øh værftsarbejdere som
12. mistede deres job for
13. 40 år siden de fandt osse noget å lave
14. nogle af dem
15. (.)
16. Ros: altså en del af mig har da (.) seføli
17. ø:h jeg ville lyve
18. hvis ikk jeg havde ø:hm (.) .hh men men
19. jeg jeg går å
20. håber å jeg tror også på at jeg en dag
21. kommer til å sidde
22. i cockpittet igen

Episoden stammer fra 11. juni 2020 og blev altså sendt i en periode hvor flyindustrien i overvejende grad stod stille pga. COVID-19. I linjerne 1-14 formulerer Kjersgaard et spørgsmål til piloten Rosenbaek om hvorvidt han har overvejet om krisen betyder at han ikke kommer ud at flyve igen. I linjerne 2-5 spørger Kjersgaard ”har du over overvejet å sagt nu- nu ska jeg faktisk gøre noget andet”, og videre i turen eksemplificerer han med henvisning til tidligere tiders afvikling af bestemte erhverv. Fra linje 16 svarer Rosenbaek, og som en del af sit svar bruger han betingelsessætningen ”jeg ville lyve hvis

ikke jeg havde”. Forsætningen er således udgjort af *hvis ikke jeg havde* og følgesætningen af *[så] ville jeg lyve*. Fra den interaktionelle sammenhæng tolker vi at forsætningen viser tilbage til Kjersgaards spørgsmål om hvorvidt han har overvejet at hans pilotkarriere er slut. Sætningen betyder altså omtrent *hvis ikke jeg sagde jeg havde overvejet om min pilotkarriere er slut*. Den realiserede forsætning er således i nogen grad elliptisk, og den illustrerer som sådan nægtelsens prominens fordi den ikke kan undværes i den elliptiske konstruktion. I en formallogisk eller pragmatisk analyse kan vi forstå Rosenbaeks udtalelse som *hvis p, så q*, eller med Jensens (2008) vokabular: hvis det hypotetiske rum *jeg sagde jeg havde overvejet om min pilotkarriere er slut* **ikke** er tilfældet, så projiceres *jeg lyver* ud i moderrummet (den faktisk foreliggende virkelighed), og så ville det altså være tilfældet at Rosenbaek lyver.

Eksempel 2

Kjer: Clement Kjersgaard, vært

Kjel: Esther Kjeldahl, Den grønne studenterbevægelse

1. Kjer: esther kjeldahl (.) du har i virkeligheden
2. deltaget i denne her debat i mange år du
3. har
4. osse oplevet hvordan den har forandret
5. sig over
6. det sidste halvandet år hvorfor
7. er klimaspørgsmålet
8. ikke bare (.) vigtigt men det
9. vigtigste overhovedet
10. hvorfor mener du å andre omkring dig at
11. det her det
12. skal være (.) emne ét altid hver dag
13. hele tiden
14. (.)
15. Kjel: jamen de:t fordi alle andre problemer
16. verden
17. kan ikk løses hvis ikk vi løser
18. klimakrisen (.)
19. (altså) klimakrisen det lissom rammen(.)

- 20. for liv
- 21. (.) det rammen for liv på hele planeten
- 22. (.) å hvis
- 23. ikk den er i orden jamen så: altså (.)
- 24. så er der
- 25. ikk rigtig så meget (.) liv å
- 26. civilisation tilbage

I linjerne 1-13 spørger Kjersgaard Kjeldahl hvorfor klimaspørgsmålet efter hendes mening er det vigtigste, og i sit svar bruger Kjeldahl en betingelsessætning: ”alle andre problemer i verden kan ikk løses hvis ikk vi løser klimakrisen” (linjerne 15-18). Forsætningen er således udgjort af *hvis ikke vi løser klimakrisen* og følgesætningen af *[så] kan alle andre problemer i verden ikke løses*. I en formallogisk eller pragmatisk analyse er det altså klart at Kjeldahl siger *hvis p, så q*, eller med Jensens (2008) vokabular: hvis det hypotetiske rum *vi løser klimakrisen* **ikke** er tilfældet, så projiceres *så bliver heller ikke alle andre problemer løst* ud i den faktisk foreliggende virkelighed; så ville det altså være tilfældet at vi står tilbage med en mængde problemer hvoraf den uløste klimakrise kun udgør ét.

5. Konklusion

Som vist indeholder vores lille talesprogskorpus en nogenlunde lige fordeling mellem *sav*- og *asv*-struktur i betingelsessætninger hvor forsætningen indeholder en nægtelse. Samtaleparterne behandler strukturen som om den er normal hvilket vi kan se ved kun at have et enkelt eksempel hvor en taler ’reparerer’ sin *asv*-struktur og ændrer den til *sav*-struktur. Vi vil foreslå at denne tilsyneladende ligeværdighed mellem de to ledrækkefølger reflekterer det forhold at der er forskelligartede, men gode grunde til såvel den ene som den anden struktur. Som vi har redegjort for, er der er god, grammatisk grund til *sav*-strukturen, nemlig den at den reflekterer den almindelige skriftsproglige placering af adverbialer i ledsætninger. Samtidig har vi foreslået at *asv*-strukturen kan siges at være begrundet formallogisk og pragmatisk fordi den understreger nægtelsens kognitive opgave med at ’sætte minus’ ved det (hypotetiske) rum forsætningen foreslår.

Vi mener således at *ikke* med fordel kan ansues som en fokuspartikel der fokuserer hele propositionen og markerer at det (hypotetiske) rum forsætningen foreslår, ikke er tilfældet.

Vores undersøgelse er et casestudie af udvalgte tekster inden for genren 'argumenterende debatinteraktion', og den kan derfor ikke siges at være generaliserbar. Vi håber dog, det kan give inspiration til fremtidige studier af omvendt ledstilling i negerede betingelsessætninger. Som appetitvækker vil vi derfor afslutningsvis nævne to iagttagelser vi har gjort gennem søgninger på korpus.dk. Korpus.dk er et korpus på 56 millioner ord med tekster fra bl.a. aviser, bøger og virksomheder. Dermed indeholder korpuset tekster fra *skriftsproglige* genrer, og det er derfor mere sandsynligt at teksterne vil følge den konventionelle *sav*-struktur for ledsætninger. Imidlertid finder vi også her begge konstruktioner.

Den første iagttagelse er at *sav*-strukturen er 3,5 gange så frekvent som *asv*. Således viser korpus.dk 3322 forekomster af *hvis* + *ikke* + subjekt som fx kommer fra citater fra aviser "hvis ikke der også var nogle minusser" (Berlingske Tidende, 4/8 1991), forfattere "hvis ikke der skulle ske en katastrofe" (Lola Baidel, 1983), og lovtekster "hvis ikke man vil skabe særlige begunstigelser..." (anden behandling af lovforslag nr. L 229, 1992) mens korpuset viser 11.778 tilfælde hvor *ikke* er placeret 1-3 ord efter *hvis* som det typisk vil være tilfældet ved *sav*-struktur.⁸ Selvom der således er en betydelig overvægt af eksempler med *sav*-struktur, finder vi det stadig overordentligt interessant at der faktisk er en anseelig mængde tilfælde med *asv*-struktur, netop fordi vi her ser på skriftsproglige genrer som almindeligvis er mere resistente over for 'tilfældig' variation.

Den anden iagttagelse er at korpuset viser 36 eksempler på ordstrengen *hvis ikke, så...* Det betyder at korpuset altså indeholder i hvert fald en lille mængde instanser af en elliptisk konstruktion hvor propositionen formentligt har været udtalt i den forudgående tekst, og hvor tekststregen *hvis ikke, så...* blot specificerer at hvis det tidligere

⁸ Den faktiske mængde af forekomster med *sav*-struktur er formentligt væsentligt højere – i og med subjektet i teorien udmærket kan bestå af et syntagma der indeholder betydeligt flere ord end tre. I denne sammenhæng er den vigtigste pointe imidlertid at strukturen er væsentligt mere udbredt, og for at illustrere dén pointe er det altså ikke nødvendigt at udvide søgningen yderligere.

omtalte *ikke* er/bliver et faktisk foreliggende scenarie, vil det medføre følgesætningen. Vi mener at muligheden af denne elliptiske brug af *hvis ikke, så...* i overvejende grad understøtter vores hypotese om at fremrykket *ikke* i betingelsesledsætninger med fordel kan anskues som en fokuspartikel der fokuserer hele propositionen og markerer at det (hypotetiske) rum forsætningen foreslår, ikke er tilfældet.

Litteratur

- Austin, J.L. (1975) *How to do things with words*. Harvard: Harvard University Press.
- Bennett, J. (2003) *A philosophical guide to conditionals*. Oxford: Oxford University Press.
- Bjerg, K. (2019) *Den digitale læsers hjerne. En skriveguide til fagfolk*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Chafe, W. (1984) How People Use Adverbial Clauses. *Proceedings of the Tenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*:437-449.
DOI: 10.3765/bls.v10i0.1936
- Christensen, L.H. & R.Z. Christensen (2019) *Dansk grammatik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Dahlerup, V., A. Duekilde & S. Eegholm-Pedersen (red.) (1975-1977) *Ordbog over det danske sprog*. København: Det danske sprog- og litteraturselskab.
- Diderichsen, P. (1946) *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Edgington, D. (2003) *What if? Questions about conditionals*. *Mind and Language* 18(4):380-401 DOI: 10.1111/1468-0017.00233
- Engberg-Pedersen, E., K. Boye & P. Harder (2019) *Semantik*. Samfundslitteratur.
- Evans, J.St.B.T. (2005) The social and communicative function of conditional statements. *Mind & Society* 4:97-113 DOI 10.1007/s11299-005-0003-x
- Fauconnier, G. (1994) *Mental Spaces*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fauconnier, G. (1997) *Mappings in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9781139174220
- Forbes, G. (1994) *Modern logic. A Text in Elementary Symbolic Logic*. Oxford: Oxford University Press.

- Ford, C.E. (1993) *Grammar in interaction. Adverbial clauses in American English conversations*. Cambridge: Cambridge University Press.
DOI: 10.1017/CBO9780511554278
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011) *Grammatik over det danske sprog*, bind 1-3. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
DOI: 10.7146/nfg.v1i1.24079
- Hansen, Aa. (1967) *Moderne dansk I-III*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Grafisk Forlag.
- Heltoft, L. (1992) The Topology of Verb Second and SVO Languages. A Study in the Sign Functions of Word Order. Michael Herslund (red.). *Word Order. Two Studies on Central Issues in the Syntax of Danish and French*. Copenhagen Studies in Language 15. København: Handelshøjskolens Forlag, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck:13-64.
- Jacobsen, H.G. og P. Skyum-Nielsen (2007) *Dansk sprog. En grundbog*. Århus: Schönberg.
- Jensen, E.S. (1994) *Neksusadverbialets placering i ledsætninger*. Specialeafhandling. Københavns Universitet.
- Jensen, E.S. (1995) Neksusadverbialets placering i ledsætninger. *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori* 20. Funktionel grammatik:77-90.
- Jensen, T.J. (1999) *Hvis man kan sige det på den måde*. Specialeafhandling. Københavns Universitet.
- Jensen, T.J. (2005) *Irrealitetsmarkører i dansk talesprog: En korpuslingvistisk undersøgelse af hvis-konstruktioner og modalverber i medarbejdersamtaler og sociolingvistiske interview*. Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Jensen, T.J. (2008) *Betingelse, generalisering og realitet: Hvis-konstruktioner i dansk talesprog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jørgensen, H. (1996) Om adverbialled mellem det finitte verbal og subjektpladsen i danske hovedsætninger. *Selskab for Nordisk Filologi. Årsberetning 1994-1995*. København:76-90.
- Lindgaard, L.B. og L. Sandst. Indsendt. Værdiladede betingelsessætninger i argumenterende tv-debat. *Nydanske Sprogstudier* 60.
- Mikkelsen, K. (1975) *Dansk Ordføjningslære*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sacks, H. (1992) *Lectures on conversation*, bind 1-2. Malden, MA: Blackwell Publishing.

- Schegloff, E.A. (2007) *Sequence Organisation in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
DOI:10.1017/CBO9780511791208
- Schegloff, E.A., G. Jefferson & H. Sacks (1977) The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language*, 53(2):361-382.
- Wivel, H.G. (1901) *Synspunkter for dansk Sproglære*. København: Det Nordiske forlag.